

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗВО В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

На сучасному етапі для України завдання розвитку національної системи вищої освіти (НСВО) повинно стати пріоритетним для держави, оскільки освіта виконує важливу соціальну функцію – збереження та примноження людського капіталу як важливого чинника конкурентоспроможності та сталого розвитку України.

В національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [1] зазначається, що розбудова національної системи освіти в умовах становлення України як самостійної незалежної держави відбувається на тлі дії певної множини ризиків та загроз.

Аналіз наукових праць [2-5] дозволив виявити основні загрози економічній безпеці вищої освіти (ВО) та можливості для її розвитку, які генеруються зовнішнім середовищем. До внутрішньо-системних загроз економічній безпеці ВО віднесено: нерациональне використання та нездатність до залучення зовнішніх фінансових ресурсів через відсутність відповідних механізмів взаємодії та партнерства; неефективна кадрова політика та система мотивації праці в системі ВО; неефективний менеджмент у ЗВО; невідповідність спеціальностей та напрямів підготовки ринковій кон'юнктури в контексті попиту на фахівців певних спеціальностей; зниження рівня якості підготовки випускників ЗВО, невідповідність їх знань сучасним потребам ринку праці; відсутність досвіду взаємодії ЗВО із стейкхолдерами.

До зовнішніх загроз економічній безпеці ВО належать: конкуренція на зовнішньому та внутрішньому ринку освітніх послуг; зміна структури економіки; низький рівень платоспроможності населення; демографічна ситуація та скорочення кількості абітурієнтів; відтік висококваліфікованих викладачів та науковців за кордон; недофінансування системи вищої освіти; інвестиційний клімат та інвестиційні ресурси; неефективна система управління та регулювання ВО; тарифи на енергоресурси, комунальні послуги.

Для побудови інтегрального показника стану зовнішнього середовища, який дозволив би поєднати об'єктивні оцінки чинників-можливостей і чинників-загроз, пропонується використати метод динамічного аналізу, розробниками якого є А. О. Колобов, І. М. Омельченко, О. І. Орлов [6]. Основою запропонованого підходу стали такі припущення вчених: для кожного обраного розрахункового параметра існують деякі межі його

змін в часі або динамічних станів; для кожного параметра можливо визначити (за допомогою методу експертних рішень) прийнятний, нормальний або кризовий рівень параметрів; через експертні оцінки можливо визначити межі змін тих чи інших обраних параметрів, тобто сформувати класи їх станів в динаміці [6].

Адаптуючи до предметної області даного дослідження метод динамічного аналізу [6], підхід до оцінювання стану зовнішнього середовища за впливом на можливості розвитку підприємств легкої промисловості України, запропонований в праці [7], основні положення теорії бажаності [8], пропонується наступний методичний підхід щодо оцінювання стану зовнішнього середовища в контексті забезпечення економічної безпеки національної системи вищої освіти:

I етап. Визначення рівня значень локальних індикаторів (чинників-загроз та чинників-можливостей) стану зовнішнього середовища системи вищої освіти з використанням теорії бажаності.

II етап. Побудова моделі інтегрального показника стану зовнішнього середовища, який буде характеризувати сприятливість або несприятливість зовнішнього середовища щодо можливостей розвитку вищої освіти $I_{zc}^{НСВО}$. В загальному випадку $I_{zc}^{НСВО}$ слугуватиме індикатором збалансованості рівня загроз та можливостей: у випадку переважання загроз над можливостями та високого рівня невизначеності, зовнішнє середовище буде ідентифікуватися як несприятливе для розвитку системи ВО (значення $I_{zc}^{НСВО} < 1,00$), внаслідок чого рівень економічної безпеки ВО матиме тенденцію до зниження. Модель даного показника розроблено на основі положень, викладених в працях [6, 7].

Деталізація чинників зовнішнього середовища дозволить підвищити рівень обґрунтованості стратегії розвитку системи вищої освіти, орієнтованої на досягнення (підтримання) достатнього рівня економічної безпеки в умовах невизначеності та ризику.

Для оцінювання рівня інтегрального показника стану зовнішнього середовища за впливом на економічну безпеку національної системи вищої освіти ($I_{zc}^{НСВО}$) пропонується формула:

$$I_{zc}^{НСВО} = \sum_{n=1}^m a^n \cdot G_1^n(t_i) - \sum_{n=1}^m a^n \cdot G_3^n(t_i) \pm \sum_{n=1}^m a^n \cdot G_2^n(t_i),$$

де $G_1^n(t_i)$ – стан n -го чинника зовнішнього середовища, який в момент часу t_i відповідає значенню, визначеному згідно теорії бажаності [8] як таке, що сприятливо впливає на рівень економічної безпеки системи вищої освіти (чинник можливостей), тобто є характеристикою можливостей її розвитку; $G_3^n(t_i)$ – стан (значення) n -го параметра зовнішнього середовища, який в t_i -й момент часу знаходиться поза межами значень, що відповідають інтервалу бажаності, й негативно впливає на можливості розвитку системи вищої освіти (є несприятливим, характеризує рівень загроз та небезпек з боку зовнішнього середовища), що вимагає розробки превентивних дій або заходів, спрямованих на ліквідацію негативних впливів, здатних порушити рівновагу (стійкість) системи вищої освіти та знизити рівень її економічної безпеки; $G_2^n(t_i)$ – стан n -го чинника зовнішнього середовища, значення якого в t_i -й момент часу не можна однозначно ідентифікувати і (або) виміряти (залежно від зміни ситуації даний чинник може бути ідентифікований як нові можливості або нові загрози у випадку, якщо вони стануть очевидними і будуть ідентифіковані); d^n – вагомість окремих чинників зовнішнього середовища.

III етап. Аналіз інтегрального показника стану зовнішнього середовища на стан національної системи вищої освіти, у процесі якого необхідно враховувати те, що кожен локальний чинник зовнішнього середовища може набувати значень в одному з діапазонів: (1) у групі можливостей $0,1 < G_1^n(t_i) \leq 1,0$; (2) у групі загроз $-1,0 \leq G_3^n(t_i) < -0,1$; (3) якщо вплив чинника не може бути чітко ідентифікований, але його з певною імовірністю можна визначити як сприятливий, то показник може набувати значень в інтервалі $0 < G_2^n(t_i) \leq +0,1$; якщо вплив чинника не може бути чітко ідентифікований, але його з певною імовірністю можна визначити як несприятливий (загрозливий або небезпечний), то показник може набувати значень в інтервалі $-0,1 \leq G_2^n(t_i) < 0$; якщо характер впливу (напрямок та інтенсивність) визначити не можливо, то значення чинника слід прийняти на рівні $G_2^n(t_i) = 0$.

Одержана таким чином вичерпна, своєчасна та достовірна інформація про рівень загроз та можливостей розвитку вищої освіти може слугувати базою для органу управління (Міністерства освіти і науки України) в процесі визначення цільових функцій управління та розробки управлінських рішень, заходів і стратегій, спрямованих на виконання завдань по забезпеченню безпеки у предметній області дослідження. Слід зазначити, що представлені в науковій літературі підходи не охоплюють всього спектра сучасних проблем, що перешкоджає створенню ефективного механізму протидії та нейтралізації даних загроз. Крім того, в процесі дослідження загроз економічній безпеці у

освітній сфері недостатня увага приділяється потенційним загрозам.

Таким чином, проведення аналізу локальних чинників зовнішнього середовища та виділення у їх складі чинників-загроз, чинників-можливостей або чинників, які потрапляють до зони невизначеності (або які не можливо ідентифікувати), створює інформаційну базу для стратегічного управління системою вищої освіти, оскільки надає інформацію, використання якої в процесі розробки стратегії розвитку системи вищої освіти України дозволить: по-перше, визначити критичну точку економічної безпеки, межу втрати її стійкості як системи; по-друге, вчасно розробити заходи, спрямовані як на запобігання наявним і потенційним загрозам та небезпекам, так і на використання можливостей, які генеруються зовнішнім середовищем і можуть бути використані для зміцнення потенціалу системи ВО, підвищення рівня її конкурентоспроможності й економічної безпеки.

Література

1. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/page#n1> 0. – Дата звернення : 06.01.2018 р.
2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>. – Дата звернення : 10.08.2019 р.
3. Вахович І.М. Стан і проблеми вищої освіти в Україні / І.М. Вахович, Л.І. Ішук, С.О. Пиріг // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 1(151). – С. 63-69.
4. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/2016 навчального року [статистичний бюлетень за ред. О.О. Кармазіна] – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 171 с.
5. Вища освіта в Україні у 2017 році: [статистичний бюлетень за ред. О.О. Кармазіна]. – К.: Державна служба статистики України, 2018. [Електронний ресурс] : Офіційний сайт державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 02.07.2018 р.).
6. Колобов А. А. Менеджмент високих технологій. Интегрированные производственно-корпоративные структуры: организация, экономика, управление, проектирование, эффективность, устойчивость / А. А. Колобов, И. Н. Омельченко, А. И. Орлов. – М. : Издательство „Екзамен”, 2008. – 621 [3] с.
7. Тарасенко І. О. Сталий розвиток підприємств легкої промисловості: теорія, методологія, практика : [Монографія] / І. О. Тарасенко. – К. : КНУТД, 2010. – 390 с.
8. Harrington, E.C. (1965). The Desirability Function. *Industrial Quality Control*, April, 494–498.